

Het van Galenschansje op de kaart gezet.

Met veel interesse heb ik de artikelen in het Waardeel gelezen over het ontstaan van het zogenaamde Poepenhemeltje of van Galenschansje.¹

Reeds eerder, in de jaren voor 2010, is de vraag over het ontstaan van het perceeltje ook onderwerp geweest voor krantenartikelen en zelfs rtv Drenthe heeft hier aandacht aan besteed. Voor mij was dat destijds een reden om eens in het kadastrale archief te duiken. Als oud landmeter van het kadaster was dat voor mij geen probleem. Helaas waren de veldwerken (papieren met meetgegevens en aantekeningen) die gediend hebben voor het vervaardigen van de kadastrale kaart van dit gebied, niet te vinden. Dit komt men in het kadastrale archief vaker tegen. Het is een gevolg van het feit dat de kaarten van 1832 in veel gevallen zijn gemeten door particuliere landmeters die de opdracht hadden een kaart te leveren. De metingen na 1832 ten behoeve van de bijhouding van de kadastrale kaart zijn wel bewaard gebleven. Om een antwoord te kunnen geven op de vraag zullen dus andere bronnen moeten worden aangeboord.

Het kaartbeeld op zich wekt de indruk dat de vorming van het perceeltje te maken moet hebben met de aanleg van het landgoed Amelte. Ik heb daarop een kaartje van dit gebied gemaakt en de namen van de eigenaren van 1832 in de percelen gezet en het kaartje per e-mail toegezonden aan de Asser Historische Vereniging. In de mail heb ik mijn visie weergegeven en aangegeven dat dit een mooi onderwerp zou zijn voor iemand binnen de vereniging om hier eens nader onderzoek naar te doen. Voor mij persoonlijk was er verder geen aanleiding om dit nader te onderzoeken. Nu, na beide publicaties in het Waardeel, echter wel.

Het artikel van Hans van Westing geeft naar mijn mening een goed beeld van de mogelijkheden en van de onmogelijkheden omtrent het ontstaan en het gebruik van het perceeltje.

De reactie op dit artikel van Mieke Kraijer-Otjens is voor mij aanleiding om de zogenaamde Franse kaarten die van dit gebied zijn gemaakt eens nauwkeuriger te gaan bekijken.

Het landgoed Amelte is aangelegd in het begin van de 19^e eeuw en was voor 1832 gereed wat betreft zichtbare begrenzingen van cultuur- en eigendomsgrenzen, want het werd afgebeeld op de kadastrale kaart. Vanaf ongeveer 1800 is men begonnen met het meten van de Franse kaarten en deze waren gereed in 1812/1813. Vanaf 1812 tot 1832 zijn in Nederland de kadastrale kaarten en de bijbehorende registers vervaardigd.

Nadere bestudering van de Franse kaart waarop Amelte is afgebeeld geeft aan dat ten tijde van de meting van het gebied bij Amelte, het landgoed nog niet was aangelegd. De Franse kaart is gereed gekomen in 1812 en gemeten door de particulier landmeter P A C Buwama Aardenburg.

Deze was een zoon van Sjoerd Cornelis Buwama Aardenburg, geboren in 1758 te Harlingen. Deze had een opleiding in de wis- en natuurkunde en de krijgskunst gevolgd aan de Hogeschool te Franeker en was vanaf 12-02-1782 als militair-ingenieur en tekenaar werkzaam in Groningen. Hij heeft tevens meegewerkt aan de vervaardiging van de kaarten van Krayenhof².

Buwama Aardenburg junior zal in zijn vader een goede leermeester hebben gehad en we mogen dan ook aannemen dat de door hem vervaardigde kaarten van goede kwaliteit zijn.

Vele particuliere landmeters hebben na de Franse tijd ook meegewerkt aan de vervaardiging van de kadastrale kaarten, waaronder ook Buwama Aardenburg. De kadastrale kaarten van het gebied waarin Amelte ligt zijn echter niet door hem vervaardigd.

De techniek van het meten is voor beide kaartsoorten gelijk. Alleen in de afbeelding is er verschil. Bij de Franse kaarten ligt de nadruk op de topografie en bij de kadastrale kaarten op de cultuurtoestand en de eigendom. Kennelijk openbare wegen en waterlopen werden echter niet ten name gesteld. Deze bleven ongenummerd.

¹ H. van Westing. "Het Van Galenschansje of Poepenhemeltje bij Amelte; feiten en fictie", in Waardeel 33 nr. 4 (2013) 26-32.

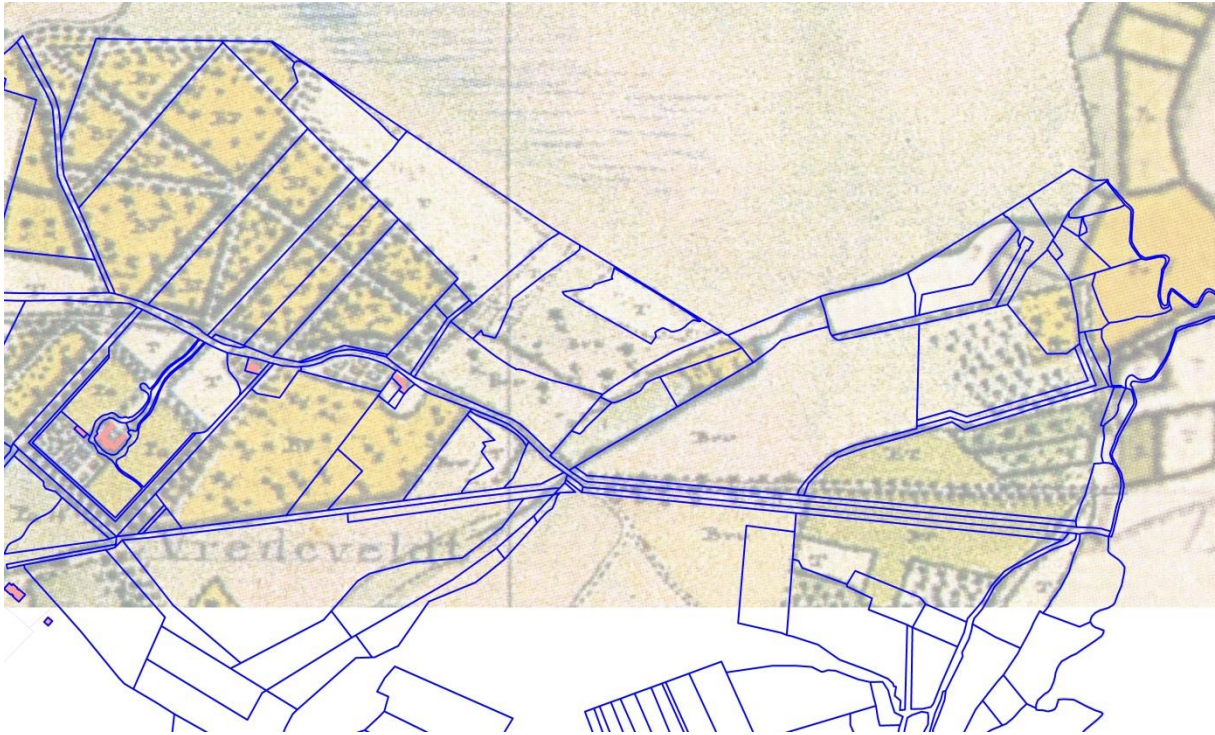
Mieke Kraijer-Otjens. "Het Van Galenschansje bij Amelte", in Waardeel 34 nr. 2 (2014) 18-22.

² http://www.maphist.nl/Repertorium_van_Nederlandse_kaartmakers.pdf

De Franse kaart zal dus een completer beeld te zien geven van wat er in het terrein aanwezig is dan de kadastrale. Wat op de Franse kaart niet nauwkeurig is afgebeeld zijn de sterk kronkelende beken en landwegen. Alleen waar perceelgrenzen op beken en wegen uitkomen en op wegkruisingen en bij bruggen of andere overgangen heeft kennelijk aanmeting plaatsgevonden. Tussensliggende delen zijn meestal schetsmatig op de kaart aangebracht.

Dit kunnen wij constateren bij inpassing van de Franse kaart in de kadastrale kaart. De techniek hiervan heb ik al eens uitgelegd in een eerder verschenen artikel in het Waardeel.³

Het resultaat van het inpassen van het deel van de Franse kaart waarop Amelte en Deurze voorkomen in de kadastrale kaart van 1832 ziet u hieronder. Met blauwe lijnen zijn de kadastrale grenzen van 1832 aangegeven.

Wat opvalt is dat de weg van Assen naar Rolde op de Franse kaart niet juist is weergegeven. Dat komt omdat de weg in 1812 nog niet was aangelegd. Deze weg was een onderdeel van het landgoed in aanleg. Hiervan was in 1812 nog niets gereed, behalve een kennelijke aanplant van bomen aan de oostzijde. Maar omdat de plannen kennelijk al in een vergevorderd stadium waren heeft men wel besloten om het tracé van het nieuwe deel van de weg wel af te beelden. De maker van de kaart heeft echter een verkeerd aansluitpunt bij het Deurzerdiep genomen.

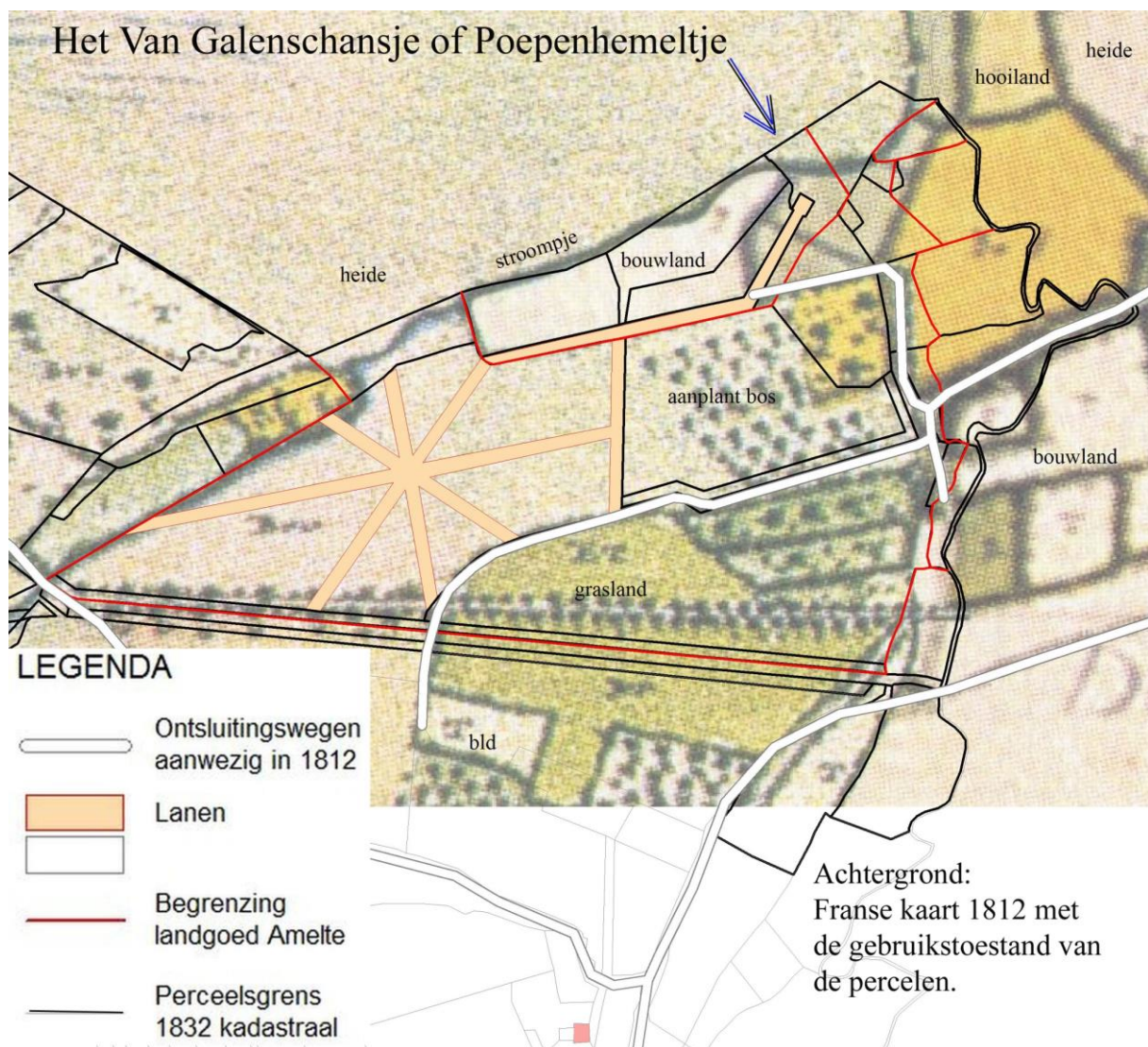
Wat verder opvalt is dat de meeste cultuurscheidingen op de Franse kaart praktisch samenvallen met de kadastrale grenzen van 1832, hetgeen bewijst dat de technische kwaliteit van beide kaarten goed is. We zien echter wel een paar opmerkelijke afwijkingen. In het zuidelijk deel van het landgoed en in het noordoostelijk deel, waar het schansje of poepenhemeltje ligt. De afwijkingen in het zuidelijk deel zijn een gevolg van het niet juist in kaart brengen van de nieuw aan te leggen weg, maar in het noordoostelijk deel, ten westen van het Deurzer diep, zijn compleet nieuwe perceelgrenzen ontstaan. We kunnen dit het best beoordelen op een uitvergroting van dit kaartdeel.

Op de vergroting heb ik de openbare wegen en de ontsluitingsweg naar het perceel bouwland dat ten westen van het perceel ligt waarop het schansje is aangelegd, geaccentueerd en in donkergrijs aangegeven, conform de situatie 1812 op de Franse kaart.

³ Anne Post. "Veenhuizen in 1639, een poging tot reconstructie", in Waardeel 30 nr. 2 (2010) 1-5.

Met rode lijnen zijn de perceelsscheidingen aangegeven die op de kadastrale kaart van 1832 voorkomen en niet op de Franse kaart.

Als aanvullende topografie voor de kadastrale kaart heeft de landmeter de lanenstructuur binnen het landgoed ook op de kaart 1832 weergegeven. De noord-zuid lopende laan ten westen van de boomaanplant wekt de indruk dat deze tevens moest dienen als een nieuwe ontsluiting voor het perceel bouwland dat in 1832 ten name van Stevens is gesteld. Men wilde kennelijk rekening houden met het niet verstoren van de ontsluiting van en naar de openbare weg van percelen van derden. Het perceel waarop het schansje zich bevindt beschouwde de opdrachtgever voor de aanleg van het landgoed kennelijk ook als zijnde zijn eigendom. Dit is af te leiden uit de aanleg van een laan langs de zuidkant van het perceel bouwland in de richting van het oostelijke ontsluitingspunt van het perceel bouwland. Precies op het eind van dit perceel krijgt de nieuwe laan een knik en loopt dan in noordoostelijke richting naar de plek waar het schansje zich bevond of zou worden aangelegd als folly.

De laan langs de zuidkant van het perceel bouwland is in 1832 echter niet ten name gesteld van Hofstede, de eigenaar van het landgoed, maar van Stevens. Dit kan duiden op een probleem bij de vaststelling van de eigendomsgrenzen zoals die zijn aangegeven op de eerste kadastrale kaarten die in 1832 officieel zijn vast komen te staan. Die vaststelling kende een procedure.

Na de instelling van het kadaster in 1812 is het gebied opnieuw in kaart gebracht en zijn de eigendomsgrenzen vastgesteld. Na de vaststelling van de gemeentegrenzen door de burgemeesters

van de betreffende gemeenten, geadviseerd door volmachten uit de boermarken, is de landmeter begonnen met het vaststellen van de eigendomsgrenzen. Hiervoor werden alle betrokkenen in het veld bij elkaar geroepen. De eigenaren ter weerszijden moesten eensluidend verklaren wat de gemeenschappelijke grens was. Was men het niet eens, dan werden betrouwbare lieden uit de boermarken gevraagd om advies. De landmeter nam daarna een beslissing. Een eigenaar die het niet eens was met de vaststelling van een grens of met de tenaamstelling van een geheel perceel kon hiertegen bezwaar maken. Uiteindelijk deed een hogere instantie dan uitspraak.

Zo'n probleem kan zich ook hier hebben voorgedaan. Mogelijk zelfs al ontstaan direct nadat in opdracht van Hofstede, de opdrachtgever van de aanleg van het landgoed, de begrenzing van de toekomstige laan langs de zuidkant van het perceel van Stevens in het terrein was gerealiseerd. Of Stevens hier direct zijn bezwaren aan Hofstede heeft kenbaar gemaakt is niet waarschijnlijk gezien de gezagsverhoudingen in die tijd. Maar bij de vaststelling van de eigendomsgrenzen was er een onafhankelijk persoon, de landmeter van het kadaster, die kon bemiddelen samen met betrouwbare lieden uit de boermarken. Vermoedelijk was het driehoekig perceeltje woeste grond aan het eind van de oude ontsluitingsweg naar het bouwland van Stevens ook zijn (Stevens) eigendom en het ten noorden aansluitend perceel woeste grond van Hofstede.

Vanwege de reeds uitgevoerde werken door Hofstede kan men zijn overeengekomen om de onderlinge grens, ter plaatse van de perceeltjes woeste grond waarop het schansje was gelegen, aan te passen aan de bewust of onbewust ontstane nieuwe situatie. Van invloed kan ook zijn geweest de verbeterde waterafvoer via het stroompje langs de zuidrand van het heideveld boven het landgoed. Dit stroompje is tussen 1812 en 1832 gekanaliseerd en kan ook geleid hebben tot aanpassing van de grens tussen Hofstede en Stevens.

Het perceel van Stevens dat in 1812 nog geheel als bouwland op de Franse kaart staat, werd in 1832 door de landmeter in meerdere cultuurtoestanden aangetroffen. Een stuk hooiland, een stuk weiland, een stuk woeste grond met hakhout, heide en struelen en een perceel ter breedte van een laan, begroeid met heide.

Met de vastgestelde onderlinge grens tussen Stevens en Hofstede zijn beide akkoord gegaan, al of niet via een bezwarenprocedure. De laan naar het schansje was in 1832 nog niet als zandweg in gebruik. Het is niet ondenkbeeldig dat Hofstede er vanuit ging dat hij de strook grond voor de laan en het naastliggende perceel hakhout en struelen later wel van Stevens kon kopen. Of dat later ook inderdaad is gebeurd heb ik niet kunnen nagaan.

Het probleem of er ooit een schansje is geweest is hiermee niet opgelost. Maar het vermoeden dat Hofstede hier, op basis van onder het volk levende verhalen, iets heeft willen realiseren ter verfraaiing van zijn landgoed, is nu wel wat groter geworden.

Norg, 19 juni 2014.

Anne Post.